

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ

У статті освітлює проблема психомоторного розвитку дітей зі зниженим слухом в процесі учбової діяльності.

Ключові слова: діти зі зниженим слухом, психомоторна функція.

Постановка проблеми. Відомо, що система діяльності людини складається з трьох взаємопов'язаних елементів: мотиваційного, регулюючого і операційного. У навчальній діяльності під першим з них розуміється відповідний рівень пізнавального інтересу, другий елемент визначається ступенем зрілості самоконтролю, доцільності і свідомості, а третій характеризується розвитком пізнавальних процесів. Кожен елемент має керуючу (психічна) та виконавчу (рухова) складову діяльності [5].

Рухова складова навчальної діяльності відповідальна за кінцевий результат не в меншій мірі, ніж психологічна сторона. Будь-яке порушення потребує його вивчення, як з психологічного, так і з соматичного боку. Вплив фізичного розвитку в онтогенезі на психічний розвиток, визначається виключною важливістю активної взаємодії дитини з навколишнім світом. Можливості психічного розвитку можуть бути реалізовані з тим або іншим ступенем успішності в залежності від фізичного розвитку дитини [1].

Дія різних патогенних факторів, здатних порушити психічний розвиток дитини, відбивається на фізичній складовій здоров'я [7]. Фізичний компонент за рахунок найменш важливих функціональних систем підтримує належний рівень психічної активності, що неминуче призводить до ранньої соматичної патології, яка позначиться і на психічному розвитку. У цих умовах психічний розвиток може реалізовуватися двома шляхами: або уповільненням темпу, або ігноруванням будь-яких етапів розвитку. У першому випадку – загальне відставання, а у другому – прискорений когнітивний компонент поєднується з недорозвиненням регуляції та контролю. Прогноз для першого типу може бути більш сприятливим, ніж для другого: соматична корекція дозволить відновити темпи і реалізувати можливості розвитку в більш повному обсязі, тоді як компенсація непройденого необхідних етапів розвитку поза рамками сенситивного періоду стає проблематичною [3, 2, 7].

Під час визначення основних цілей і задач роботи з дітьми, які вже мають порушення психофізичного розвитку, важливо пам'ятати положення Л.С. Виготського про створення зони найближчого розвитку особистості та діяльності дитини в якості основного змісту корекційної роботи. Фізичні вправи і тренування у дитини вже досягнутого рівня розвитку фізичних здібностей не роблять корекційну роботу ефективною, тому що навчання в цьому випадку йде за розвитком, удосконалюючи здібності тільки в кількісному напрямку [2].

Аналіз досліджень і публікацій. Слід зазначити, що взаємозалежність між розвитком психічного та фізичного компонентів в онтогенезі досліджувалась багатьма фахівцями з різних галузей наукових знань [1].

Лише порівняно недавно (останні 10 – 20 років) почали з'являтися дослідження, пов'язані з вивченням психофізіології дітей зі слуховою деривацією, такі як О.М. Гасюк, Т. Є. Шумна та інші [3, 10].

Низка фахівців з психології глухих дітей [2, 4] відмічають, що виключення такого важливого аналізатора, як слух, не може пройти непоміченим для людини. Відсутність слуху негативно впливає на створення повноцінної основи для формування психічних процесів – сприйняття, уваги, пам'яті, мисленню, уяві [3]

Рухову діяльність людини, яка управляється її психічною сферою і залежить від розвитку вищої і периферійної нервових систем Л.П. Сергієнко формулює як поняття психомоторики [6].

Таким чином, можна констатувати той факт, що проблема вивчення психомоторики та взаємозв'язку та взаємовпливу психічного та фізичного компонентів розвитку дітей, які мають порушення розвитку в тому числі діти з вадами слуху, привертає увагу різних фахівців але вивчена не достатньо, тому є актуальною.

Мета дослідження вивчення та аналіз показників психомоторної функції дітей з вадами слуху.

Для досягнення мети було поставлені такі **завдання** – вивчити стан питання з теми дослідження; провести дослідження показників психомоторної функції, а саме показників психофізіологічних властивостей ВНД уваги та її властивостей та пам'яті.

Організація дослідження. В дослідженні прийняли участь 27 хлопчиків зі зниженим слухом 8 – 10 років, які навчаються в спеціальному навчально-виховному закладі м. Херсону та 28 дітей в яких слух в нормі 8 – 10 років, які навчаються в навчально-виховному комплексі №48 м. Херсону.

Результати дослідження та їх обговорення. Для вивчення психомоторної функцій дітей з вадами слуху ми досліджували такі якості, як показники психофізіологічних властивостей ВНД (швидкість простої

реакції, швидкість реакції вибору, та точність реакції на об'єкт, що рухається); увагу та її властивості (обсяг, точність, вибірковість, стійкість), короточасну зорову пам'ять (на фігури, на образи, рухову пам'ять) [9].

Для дослідження показників властивостей психофізіологічних функцій нами була використана комп'ютеризована "Методика визначення психофізіологічного статусу дитини", яка базується на методиках Пейсахова Н.М., Макаренка М.В., що модифіковані Чайченком Г.М., Горго Ю.П. і Філімоною Н.Б. Дане дослідження є модифікацією методики Пейсахова Н.М. який запропонував дослідження рухливості нервових процесів по легкості-складності термінової переробки рухової реакції вибору.

Визначення особливостей простих та складних реакцій має важливе значення як для оцінки функціонального стану організму в умовах дії різних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Ми досліджували латентні періоди простої сенсомоторної реакції (ЛПРП), реакції вибору (ЛПРВ) дітей з вадами слуху (табл. 1).

Таблиця 1

Результати дослідження сенсомоторних реакцій дітей ЕГ та КГ

Вік	ЕГ		КГ		t	P
	n	$\bar{X} \pm m$	n	$\bar{X} \pm m$		
Латентний період простої сенсомоторної реакції (мс)						
8	9	390,95±14,47	9	376,042± 19,19	0,132	> 0,05
9	8	359,475±16,83	9	273,12± 24,31	2,909	< 0,05
10	10	368,35±9,07	10	288,8± 7,10	3,736	< 0,01
Латентний період реакції вибору (мс)						
8	9	731,63±16,76	9	724,32± 16,56	0,674	> 0,05
9	8	711,0125±13,68	9	608,53± 24,82	2,459	< 0,05
10	10	688,48±30,95	10	602,24± 22,16	2,869	< 0,05
Точність реакції на об'єкт, що рухається (пікс.)						
8	9	31,67±3,18	9	28,89±2,87	1,021	> 0,05
9	8	35,25±7,42	9	30,1±4,59	2,286	< 0,05
10	10	32,4±2,61	10	20,7±5,29	4,745	<0,001

За результатами дослідження виявлено, що середні значення латентного періоду простої сенсомоторної реакції та латентного періоду реакції вибору у дітей ЕГ більш тривалі ніж у дітей КГ. Також виявилось зменшення ЛПРВ хлопчиків як ЕГ так і КГ у вікових підгрупах, в напрямку збільшення віку. Зазначимо, що за всіма показниками у 8-річних хлопчиків не виявлено достовірної різниці ($p > 0,05$). Між 9- та 10-річними хлопчиками ЕГ і КГ різниця у латентному періоді реакції вибору була достовірною ($p \div 0,05, 0,001$).

Що стосується точності реакції на об'єкт, що рухається, аналіз результатів дослідження виявив аналогічну картину.

Відомо, що увага регулює неспецифічні можливості людини, які залежать від багатьох факторів. Дослідження властивостей уваги (об'єму, вибірковості, продуктивності, стійкості, точності) є необхідним для розуміння індивідуальних особливостей психофізіологічних процесів.

Для дослідження обсягу зорового сприйняття та уваги дитини ми використовували методику "Запам'ятай та розташуй крапки". Найбільш поширеним методом визначення точності, вибірковості, продуктивності, стійкості уваги є методика "коректурна проба" Анфімова. Для дослідження дітей з вадами слуху, цю методику пропонує Т.В. Розанова.

Дані статистичної обробки середніх значень функції уваги у досліджуваних обох груп надано у таблиці 2.

Таблиця 2

Характеристика показників уваги дітей ЕГ та КГ

Вік	ЕГ		КГ		t	P
	n	$\bar{X} \pm m$	n	$\bar{X} \pm m$		
Точність уваги, ум. од						
8	9	0,725 0,09	9	0,85 0,012	1,098	> 0,05
9	8	0,77 0,03	9	0,89 0,038	2,416	< 0,05

10	10	0,68	0,06	10	0,84	0,032	0,851	> 0,05
Вибірковість уваги, ум. од								
8	9	0,321	,045	9	0,27	0,028	0,946	> 0,05
9	8	0,328	0,051	9	0,213	0,022	2,072	> 0,05
10	10	0,500	0,044	10	0,31	0,03	3,585	< 0,05
Стійкість уваги, ум. од								
8	9	12,17	1,48	9	13,07	0,11	0,797	> 0,05
9	8	15,69	1,91	9	10,85	0,34	2,494	< 0,05
10	10	12,02	1,35	10	14,66	0,18	1,940	> 0,05
Обсяг уваги, ум. од								
8	9	0,48	0,03	9	0,52	0,04	0,802	> 0,05
9	8	0,56	0,07	9	0,67	0,07	1,100	> 0,05
10	10	0,59	0,06	10	0,69	0,06	1,250	> 0,05

З'ясовано, що обсяг уваги у дітей з вадами слуху вище середнього. В межах однієї групи між віковими підгрупами спостерігається збільшення абсолютних показників. Також ми досліджували точність, вибірковість, та стійкість уваги. Середні показники цих властивостей уваги дітей обох досліджуваних груп у більшості випадків є подібними. Вади слуху значно обмежує кількість подразників, що діють на дитину в процесі роботи, що дозволяє зосереджуватись на процесі сприйняття.

Індивідуальні особливості пам'яті певним чином пов'язані із відмінностями ВНД (сили збудження та гальмування нервових процесів, ступені їх врівноваженості та рухливості). Однак, самі по собі ці особливості ВНД змінюються під впливом умов життя та діяльності.

Для дослідження особливостей запам'ятовування зорових стимулів у молодших школярів з вадами слуху ми обрали методики "Пам'ять на слова (геометричні фігури, образи)". Ці методи зручні при груповому обстеженні, надійні, їх стимульний матеріал мінімально залежить від культурно-освітнього рівня досліджуваного (табл. 3).

Таблиця 3

Характеристика показників короткочасної пам'яті на зорові стимули дітей ЕГ та КГ

Вік	ЕГ		КГ		t	p		
	n	$\bar{X} \pm m$	n	$\bar{X} \pm m$				
Пам'ять на образи, бали								
8	9	4,81	1,05	9	5,12	0,34	0,281	> 0,05
9	8	6,11	0,12	9	4,86	0,84	1,471	> 0,05
10	10	5,95	0,32	10	4,07	0,72	2,410	< 0,05
Пам'ять на фігури, бали								
8	9	5,28	1,01	9	5,24	0,34	0,901	> 0,05
9	8	6,48	0,17	9	5,38	0,36	2,750	< 0,05
10	10	5,79	0,15	10	7,09	0,47	2,600	< 0,05
Рухова пам'ять, кіл-ть								
8	9	4,13	0,97	9	6,18	0,34	1,994	> 0,05
9	8	4,27	0,89	9	7,27	0,28	3,215	< 0,001
10	10	4,53	0,69	10	7,91	0,33	3,623	< 0,001

При порівнянні показників короткочасної та рухової пам'яті виявлено: у хлопчиків з вадами слуху достовірно вищими ($p < 0,01$) ніж у дітей контрольної групи є показники пам'яті на геометричні фігури та образи предметів у віці 9 та 10 років

Висновки

Стан психомоторної функції дітей з вадами слуху залежить від ряду причин, одна із яких зниження об'єму другої сигнальної системи, яка бере участь у формуванні всіх видів діяльності людини.

У дітей з вадами слуху з віком спостерігається тенденція до зменшення величини латентних періодів простої реакції та реакції вибору.

Продуктивність уваги залежить від характеру інформації (образи, фігури). Дефект слуху значно обмежує кількість аферентних подразників, які діють на дитину в процесі роботи, що дозволяє зосереджуватись на процесі сприйняття та пояснює кращий рівень обсягу та вибірковості уваги.

Своєрідність розвитку уваги дітей, що мають порушення слуху, помітно впливає на діяльність їх пам'яті. Діти з вадами слуху запам'ятовують більш успішно образний матеріал, який більше залежить від вміння зафіксувати, ніж вербальний.

У дітей з порушеннями слуху унаслідок пізнішого формування словесної мови довільна регуляція рухів розвивається пізніше, що впливає на показники рухової пам'яті.

Розгляд сукупності психологічних і фізичних компонентів розвитку дозволить оптимізувати навчальну діяльність в кожному конкретному випадку її порушення.

Використані джерела

1. Бернштейн Н. А. Очерки физиологии движений и физиологии активности / Н. А. Бернштейн. – М. : Медицина, 1966. – 349 с.
2. Выготский Л. С. Педагогическая психология / под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
3. Гасюк О. М. Взаємозв'язок психофізіологічних функцій з показниками серцево-судинної та респіраторної систем у дітей молодшого шкільного віку із слуховою депривацією : автореф. дис. ... канд. біолог. наук : спец. 03.00.13 "Фізіологія людини і тварин" / Гасюк Олена Миколаївна ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 21 с.
4. Платонов К. К. Психология : учеб. пособие / К. К. Платонов, Г. Г. Голубев. – М. : Высш. шк., 1973. – 247 с.
5. Прохоренко Л. І., Проблема регулюючого компонента саморегуляції в дітей зі зниженим інтелектом у пізнавальній діяльності Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: збірник наукових праць. – К. : Університет "Україна", 2012. – № 9(11). – С. 153-16
6. Сергієнко Л. П. Спортивна метрологія: теорія і практичні аспекти: [підручник] / Л. П. Сергієнко. – К. : КНТ, 2010. – 776 с.
7. Сурков Е. Н. Психомоторика спортсмена / Е. Н. Сурков. – М. : Физкультура и спорт, 1984. – 126 с.
8. Русалов В.М. Природные предпосылки и индивидуально-психофизиологические особенности личности. В кн.: Психология личности в социалистическом обществе. М.: Наука, 1990. С. 18 – 33.
9. Хильченко А. Е. Методика исследования подвижности основных нервных процессов у человека / А. Е. Хильченко // Журн. высш. нервн. деят. – 1958. – Т. 8, вып. 7. – С. 945–948.
10. Шумна Т. Є. Особливості порушень серцевої діяльності у слабочуючих дітей шкільного віку : автореф. дис. ... канд. мед. наук : спец. 14.01.10 / Таміла Євгенівна Шумна ; Дніпропетр. держ. мед. акад.. – Д., 2005. – 20 с.

Hatsoyeva L.

FEATURES OF PSYCHOMOTOR DEVELOPMENT OF CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENTS

In the article the problem of development of self-regulation is illuminated for children with the lowered intellect in the process of educational activity.

Key words: *deaf children, psychomotor function.*

Стаття надійшла до редакції 15.09.2014 р.